

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Reflectiewijzer Schrijfonderwijs

Het schrijven van teksten in het
(speciaal) basisonderwijs

Het schrijven van teksten in het (speciaal) basisonderwijs

Plezier hebben in schrijven en goed kunnen schrijven zijn belangrijke doelen voor het taalonderwijs in het (speciaal) basisonderwijs. Dat betekent dat een leerling door te schrijven zijn ideeën, gevoelens en ervaringen kan uiten (expressieve functie) en een bepaald doel kan bereiken bij zijn lezer (communicatieve functie). Ook kan de leerling schrijven inzetten om te denken en te redeneren over leerstof (conceptualiserende functie). Een goede schrijfvaardigheid is niet alleen belangrijk om te kunnen functioneren op school, maar ook voor een toekomstige opleiding en in de maatschappij.

Schrijven is een complexe taalvaardigheid. Om goed te kunnen schrijven moet een leerling veel verschillende cognitieve activiteiten tegelijkertijd uitvoeren, zoals ideeën verzamelen, deze ideeën ordenen, gedachten in geschreven taal verwoorden, genre- en structuurkenmerken toepassen en nagaan hoe het schrijfdoel en het beoogde lezerspubliek zo goed mogelijk bereikt kunnen worden. Leerlingen moeten ook leren nadenken over het gebruik van verschillende schrijfmedia. Om leerlingen te motiveren om te schrijven en om ervoor te zorgen dat elke leerling een vaardige schrijver wordt, is doelgericht werken vanuit een doorgaande leerlijn en monitoring van de ontwikkeling noodzakelijk. Dat geldt ook voor een sterke didactische aanpak en betekenisvolle schrijftaken in een stimulerende taalomgeving.

Doel van de reflectiewijzer

Deze reflectiewijzer is voor schoolteams. De reflectiewijzer is een hulpmiddel om met elkaar in gesprek te gaan over de kwaliteit van het schrijfonderwijs op uw school. Voor het voeren van dit gesprek kunt u de richtinggevende vragen in deze reflectiewijzer gebruiken. Deze vragen gaan over vijf verschillende aspecten van het schrijfonderwijs. Uw antwoorden op deze vragen kunnen het startpunt zijn voor een kwaliteitsimpuls voor het schrijfonderwijs en voor verbreding en verdieping van bestaande praktijken. Op de achterkant van deze kaart leest u hoe u de reflectiewijzer kunt gebruiken.

De reflectiewijzer is ontwikkeld naar aanleiding van het peilingsonderzoek schrijfvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs van de Inspectie van het Onderwijs (Peil.Schrijfvaardigheid). Dit onderzoek brengt in kaart hoe vaardig leerlingen aan het einde van groep 8 zijn op het gebied van schrijven. Ook laat het zien hoe scholen het schrijfonderwijs vormgeven. Op <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/peil-onderwijs/schrijfvaardigheid-einde-sbo> staat meer informatie over de resultaten van dit peilingsonderzoek.

Gebruik van de reflectiewijzer

In deze reflectiewijzer vindt u richtinggevende vragen over schrijfonderwijs, verdeeld over vijf aspecten:

1. Schrijfonderwijs op onze school
2. Doelen en doorgaande leerlijnen
3. Tijd voor schrijven
4. Onderwijsleeractiviteiten voor schrijven
5. Zicht op schrijfontwikkeling

Aan de hand van de reflectievragen bij elk aspect kunt u met elkaar in gesprek gaan over het schrijfonderwijs op school. Ook andere vragen zijn denkbaar; de reflectiewijzer is niet uitputtend. De vragen geven richting en nodigen ook uit tot verbeteracties wanneer daar aanleiding toe is. Op de achterkant van elke kaart met vragen vindt u telkens enkele praktische suggesties, gebaseerd op wetenschappelijke inzichten over goed schrijfonderwijs. Daarbij staan verwijzingen naar bronnen voor meer informatie of inspiratie.

De vijf aspecten hoeven niet in deze volgorde aan bod te komen. Start daarom met de reflectiewijzer vanuit de vraag: wat is nu het meest relevant voor onze school? Wanneer u het schrijfonderwijs voor het eerst onder de loep neemt, is het wel handig om te beginnen bij de vragen van het eerste aspect 'Schrijfonderwijs op onze school'. Maak zo nodig ook een keuze uit de vragen bij elk onderdeel: misschien is er een vraag waar u concreet mee aan de slag wilt.

Schrijfonderwijs op onze school

Richtinggevende vragen

- Waarom is goed kunnen schrijven belangrijk voor onze leerlingen?
- Hebben we een duidelijke visie op schrijfonderwijs? Maken we onze visie op goed schrijfonderwijs waar? Waar zie je dat aan?
- Welke doelen of speerpunten voor schrijven hebben we als school geformuleerd en is het hele team daarvan op de hoogte? Geven de geformuleerde doelen/speerpunten ons voldoende richting en houvast en houden we erbij voldoende rekening met onze leerlingpopulatie?
- Is er in het team(overleg) nu genoeg aandacht voor schrijfvaardigheid, ook als we het vergelijken met andere taalvaardigheden zoals lezen en spelling?
- Voelt elke leerkracht zich bekwaam in het geven van schrijfonderwijs?
- Hebben we in ons team voldoende actuele kennis over het verzorgen van goede schrijflessen? Is scholing nodig en gewenst in ons team? Waar willen we beter in worden?
- Heeft ons team een schrijfspecialist? Wat is zijn/haar rol?

Schrijfonderwijs op onze school

Suggesties en verwijzingen

- Kennis over de drie functies van schrijven (de communicatieve, expressieve en conceptualiserende functie) is belangrijk om tot een goede visie op schrijfonderwijs te komen. Zie voor meer informatie hierover pagina 17 en 18 van de publicatie *Leerstoflijnen schrijven beschreven* (Van Gelderen e.a., 2010): <https://www.slo.nl/?ActLbl=leerstoflijnen&ActLtdt=4226>.

- Om tot een visie op schrijfonderwijs te komen, kunt u bestaande ideeën over taalonderwijs als uitgangspunt en bron van inspiratie nemen. Op de pagina https://www.lesintaal.nl/documents/doc_32941.htm van het Expertisecentrum Nederlands staat een overzicht van verschillende opvattingen over taalonderwijs (Van Gelderen e.a., 2004). Op <https://www.curriculum.nu/voorstellen/nederlands/> staan de voorstellen voor herziening van het curriculum Nederlands voor het basisonderwijs (po) en de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo), met een visie, grote opdrachten en bouwstenen.
- Ga aan de hand van de richtinggevende vragen na welke vormen van professionalisering binnen het team gewenst zijn. Bijvoorbeeld op het gebied van visievorming, effectieve schrijfdidactiek of differentiatie. Ga ook bij elkaar in de klas kijken en bespreek de aanpak en achterliggende motieven.

*Extra informatie en verdieping bij alle aspecten vindt u op www.peilpunt.nl.
Klik in het menu op 'Schrijfvaardigheid' en vervolgens op 'Reflectiewijzer'.*

Doelen en doorgaande leerlijn

Richtinggevende vragen

- Hebben we een duidelijk beeld van wat leerlingen aan het einde van het laatste leerjaar moeten kunnen op het gebied van schrijfvaardigheid?
- Weten we wat het referentiekader taal (1F en 1S/2F) en de tussendoelen voor schrijfvaardigheid vragen van onze leerlingen? En doen we daar iets mee?
- Specifiek voor het sbo: maken we onderscheid in doelen naar de uitstroomprofielen? Waarom wel/niet? Zo ja, hoe doen we dat?
- Is ons aanbod (via methoden) dekkend voor de wettelijke kaders (bijvoorbeeld kerndoelen, ononderbroken ontwikkeling)?
- Is er een duidelijke opbouw in ons schrijfonderwijs op basis van een doorgaande leerlijn?
- Hoe gebruiken we de taalmethode en andere materialen om te werken aan doelen voor schrijfvaardigheid?
- Wat vinden we van de (methode)lessen die we geven voor schrijfvaardigheid en de materialen die we daarbij gebruiken? Waar zijn we tevreden over en welke wensen liggen er?
- Hebben we goede afspraken tussen de leerjaren over het schrijfonderwijs, de keuzes die we maken, hoe we de lessen geven en dergelijke?

Doelen en doorgaande leerlijn

Suggesties en verwijzingen

- Wanneer niet alle leerkrachten vertrouwd zijn met de kerndoelen en de doelen uit het referentiekader taal (1F en 1S/2F) voor schrijfvaardigheid, dan is het zinvol om gezamenlijk te bekijken in hoeverre hieraan in het schrijfonderwijs gericht wordt gewerkt. Achterin deze reflectiewijzer vindt u een korte omschrijving van de verschillende doelen en verwijzingen voor meer informatie.

- De publicatie *'Leerstoflijnen schrijven beschreven: uitwerking van het referentiekader Nederlandse taal voor het schrijfonderwijs op de basisschool'* (Van Gelderen e.a., 2010) bevat een uitwerking van doorlopende leerlijnen voor het schrijfonderwijs. Zie: <https://www.slo.nl/?ActLbI=leerstoflijnen&ActItnIdt=4226>.

- SLO heeft voor elk leergebied van het primair onderwijs aanbodsdoelen geformuleerd, weergegeven in drie fasen: groep 1-3, groep 4-6 en groep 7-8. Schoolteams kunnen deze doelen gebruiken bij de ontwikkeling van eigen onderwijsleerlijnen en hiermee bouwen aan een schooleigen curriculum als basis voor een beredeneerd aanbod. Voor schrijven vindt u de doelen op: <https://www.slo.nl/@16789/inhoudslijn-po-nederlands-schrijven/>.

- Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zijn er *Passende perspectieven voor het po/s(b)o*, met leerroutes voor de verschillende taaldomeinen op drie niveaus. Leerroute 1 is voor leerlingen met een verwachte uitstroombestemming van vmbo-t of hoger. Leerroute 2 werkt toe naar uitstroorniveau vmbo-bb/kb en leerroute 3 naar het praktijkonderwijs of vso. Ga voor meer informatie naar <https://slo.nl/thema/meer/passende/po/>.

Tijd voor schrijven

Richtinggevende vragen

- Hoeveel tijd besteden we aan schrijfonderwijs? Is die hoeveelheid tijd voldoende om vaardige schrijvers van onze leerlingen te maken? En hoe is de tijd verdeeld over de leerjaren?
- Bieden wij leerlingen zo vaak mogelijk gelegenheid om te schrijven? Hoe?
- Werken we ook bij andere vakken dan taal bewust (intentioneel) aan de doelen voor schrijfvaardigheid? En gebeurt dat incidenteel of structureel? Geven we daarbij ook een terugkoppeling op de schrijfdoelen?
- Komt het aanleren van schrijfvaardigheid aan bod samen met het aanleren van andere taaldomeinen (lezen, mondelinge vaardigheden en taalbeschouwing)?
- Is er reden om extra tijd aan schrijven te besteden? Zo ja, hoe kunnen we dat aanpakken?

Tijd voor schrijven

Suggesties en verwijzingen

- Besteed in schrijflessen altijd aandacht aan alle fasen die belangrijk zijn voor het schrijfproces: oriënteren, eerste versie schrijven, bespreken, herschrijven, redigeren (vormgeving, spelling en verzorging) en publiceren. Het is beter om iets minder schrijfoopdrachten per jaar volledig uit te voeren, dan vaker korte opdrachten te geven waarbij fasen in het schrijfproces worden overgeslagen.

- Meer weten over de fasen van het schrijfproces? In bijlage 3 van de publicatie *Focus op schrijven* (Inspectie van het Onderwijs, 2012) staat een uitleg. Zie: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/brochures/2012/07/07/focus-op-schrijven-het-onderwijs-in-het-schrijven-van-teksten-printversie>

- Door leerlingen te laten schrijven bij andere leergebieden, wordt het taalonderwijs functioneler en besteden leerlingen bovendien meer tijd aan schrijven. Binnen het SLO-project Taaldomeinen in samenhang worden drie manieren onderscheiden waarop je taaldomeinen met elkaar kunt verbinden. Ook worden aanwijzingen gegeven om zelf lessen te ontwerpen aan de hand van ontwerpprincipes: <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/taaldomeinen/zelf-aan-de-slag/>

- In de didactiek van de taalronde is schrijven een betekenisvol onderdeel van een interactief proces, waarbij mondelinge taal de basis vormt. Ga naar <https://iedereenkanlerenschrijven.nl/> voor meer informatie.

Extra informatie en verdieping bij alle aspecten vindt u op www.peilpunt.nl.
Klik in het menu op 'Schrijfvaardigheid' en vervolgens op 'Reflectiewijzer'.

Onderwijsleeractiviteiten voor schrijven

Richtinggevende vragen

- Wat verstaan wij onder goede schrijfdidactiek? Zijn we het met elkaar eens?
- Weten we leerlingen te motiveren voor schrijven? Hoe?
- Werken leerlingen aan betekenisvolle schrijftaken, die aansluiten op hun kennis en belevingswereld?
- Komen de verschillende fasen van het schrijfproces voldoende aan bod in ons onderwijs? Maken we regelmatig gebruik van *modellen* om het schrijfproces voor te doen?
- Welke schrijfstrategieën staan centraal in de verschillende groepen?
- Is er in ons schrijfonderwijs aandacht voor samenwerken, *peer response* (elkaar helpen als schrijfmaatjes) en *peer feedback* (reageren op elkaars teksten)?
- Besteden we voldoende aandacht aan tekstbesprekingen in relatie tot de schrijftaak?
- Reflecteren leerlingen (met hulp) op hun schrijfproces en schrijfproduct? Hoe?
- Bieden we extra ondersteuning of extra uitdaging aan zwakke en sterke schrijvers en specifiek aan leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands?

Onderwijsleeractiviteiten voor schrijven

Suggesties en verwijzingen

- Het boek *Schrijven kun je leren. Steldidactiek voor basisonderwijs* van Eric Besselink (2014) met onder andere aanwijzingen voor het geven van gerichte instructie, is in zijn geheel te downloaden op: <https://docplayer.nl/41761524-Schrijven-kun-je-leren.html>.

- Leren schrijven met *peer response* en instructie in genrekennis is een procesgerichte aanpak van het schrijfonderwijs. Op <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/peer-response/> vindt u meer informatie over de achtergronden en lessenseries voor groep 4 tot en met 8.

- Op het kennisplatform Les in Taal geeft het Expertisecentrum Nederlands meer informatie over tekstbespreking, een belangrijk leermoment voor leerlingen. Ga naar https://www.lesintaal.nl/documents/doc_32835.htm voor een uitleg en adviezen.

- Op de website van LOWAN, Ondersteuning Onderwijs Nieuwkomers, staat informatie omtrent het nieuwkomersonderwijs voor leerlingen in de basisschoolleeftijd. De webpagina <https://www.lowan.nl/po/vakgebieden/schrijven/> gaat over schrijfonderwijs.
- Bied zwakke schrijvers extra ondersteuning. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om *pre-teaching*, verlengde instructie, de schrijftaak eerst mondeling doornemen, *modelen* of procedurele aanwijzingen (in de vorm van hulpkaarten, spiekbriefjes of mondelinge aanwijzingen op het juiste moment in het schrijfproces). Andere hulpmiddelen zijn een woordweb, een schematische representatie van de tekststructuur of een verhaallijn in de vorm van tekeningen.

Zicht op schrijfontwikkeling

Richtinggevende vragen

- Volgen we leerlingen in hun schrijfontwikkeling? Hoe doen we dit? (Denk hierbij bijvoorbeeld aan schrijfgesprekken en schrijfportfolio.)
- Zijn er afspraken op teamniveau over het volgen van de schrijfontwikkeling van leerlingen?
- Passen we de principes van formatief evalueren toe in ons schrijfonderwijs?
- Gebruiken we de informatie over de ontwikkeling van leerlingen om ons onderwijs af te stemmen op hun leerbehoeften? Hoe doen we dat?
- Hebben leerlingen zelf zicht op hun schrijfontwikkeling? Hoe?
- Beoordelen we teksten van de leerlingen in relatie tot de schrijfpdracht en nemen we daarin alle relevante aspecten (inhoud, opbouw, stijl en verzorgingsaspecten) mee?

Zicht op schrijfontwikkeling

Suggesties en verwijzingen

- Wat zijn de principes van formatief evalueren? Formatief evalueren staat in dienst van leren en biedt leraar en leerlingen inzicht in het leerproces. Kijk voor meer informatie en een animatie over dit thema op: <https://www.slo.nl/thema/meer/formatief-evalueren/>.

- Kijk voor informatie over formatief evalueren in het schrijfonderwijs op: <https://slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/formatief-evalueren/formatieve-evaluatie-o/>.

- Het Lectoraat Taalgebruik en Leren van NHL Stenden hogeschool ontwikkelde observatie- en zelfevaluatie-instrumenten voor het volgen van de ontwikkeling van mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid van kinderen in het basisonderwijs: <https://interactieindeklas.com/observatie-instrumenten/>.

- De Projectgroep Schrijven kun je Leren van Iselinge Hogeschool schreef de brochure *Teksten beoordelen en schrijfontwikkeling volgen*, met schrijftoetsen voor groep 4 tot en met 8 en aanwijzingen om met schaalbeoordelingen te werken: <https://www.awonderwijs.nl/wp-content/uploads/2018/05/2305-lowres-iselinge-brochure-taal-schalen.pdf>. Feedbackkaarten en beoordelingsschalen zijn te vinden op: <https://www.awonderwijs.nl/materialen-voor-de-praktijk/materialen-schrijven-kun-je-leren/>.

Extra informatie en verdieping bij alle aspecten vindt u op www.peilpunt.nl.
Klik in het menu op 'Schrijfvaardigheid' en vervolgens op 'Reflectiewijzer'.

Doelen voor schrijfonderwijs

Kerdoelen

De kerndoelen beschrijven wat leerlingen aangeboden moeten krijgen (aanbodsdoelen). De specifieke kerndoelen voor schrijfonderwijs zijn:

- 5 De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.
- 8 De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.
- 9 De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Het kerndoelenboekje kunt u downloaden op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2006/04/28/kerndoelenboekje>.

Tussendoelen

Vanuit de kerndoelen zijn tussendoelen beschreven. Tussendoelen laten zien wat leerlingen aan het eind van elk leerjaar doorgaans zouden moeten kennen, kunnen en begrijpen om de beoogde doelen voor het einde van het primair onderwijs te realiseren.

Zie: <https://www.slo.nl/sectoren/po/kerndoelen/>.

Referentieniveaus

De referentieniveaus specificeren wat leerlingen aan het einde van het primair onderwijs (po) moeten kennen en kunnen (beheersingsdoelen). De niveaus worden beschreven in twee 'kwaliteiten': de fundamentele kwaliteit (F) en de streefkwaliteit (S). Niveau 1F en 1S zijn van toepassing op het po. Voor taal geldt dat het streefniveau en het opvolgende fundamentele niveau aan elkaar gelijk zijn (dus 1S=2F).

Informatie over de referentieniveaus en uitwerkingen vindt u op www.taalenrekenen.nl.

Colofon

Deze reflectiewijzer is in samenwerking met de Inspectie van het Onderwijs ontwikkeld door SLO.

Met dank aan:
Basisschool De Drie Vijvers in
Milsbeek

Uitgebreidere informatie, meer praktische suggesties, tips en inspirerende praktijkvoorbeelden vindt u in de handreiking 'Schrijfonderwijs op Peil' op <https://www.slo.nl/peiling-praktijk-schrijfonderwijs/>.

Inspectie van het Onderwijs

Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

©Inspectie van het Onderwijs
maart 2021

